

Aleksa ŠKUNDRIĆ, master*

Škulić, Milan. 2022. *Međunarodno krivično pravo: prostorno važenje krivičnog prava, krivično pravo međunarodnog porekla, međunarodna krivičnopravna pomoć, začeci krivičnog prava EU.* **Beograd: Službeni glasnik, 833.**

Međunarodno krivično pravo je jedna od najmlađih pravnih disciplina uopšte. Suštinski, sve do kraja Drugog svetskog rata i potonjih procesa u Nirnbergu i Tokiju teško da se i može govoriti o njemu kao posebnoj disciplini. Štaviše, retke su države koje su se do danas i susrele sa njegovom praktičnom primenom u većem obimu. Ipak, budući da u to „neslavno društvo“ spada i Srbija, imajući pre svega pretežno negativno iskustvo sa Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju, ne čudi to što se u srpskoj pravnoj literaturi proteklih nekoliko decenija pojavilo pojačano interesovanje za tu pravnu oblast.

Jedan od autora koji je svojim delima veoma doprineo utemeljenju i daljem razvoju srpske međunarodnokrivičnopravne misli jeste profesor dr Milan Škulić, sa sada već višedecenijskim iskustvom u toj disciplini. Osim većeg broja naučnih članaka, Škulić je tokom svoje univerzitetske karijere iz te oblasti objavljivao i radove monografskog karaktera, poput knjiga *Međunarodni krivični sud: nadležnost i postupak* (2005) i *Međunarodno krivično pravo* (2020). Delo *Međunarodno krivično pravo: prostorno važenje krivičnog prava, krivično pravo međunarodnog porekla, međunarodna krivičnopravna pomoć, začeci krivičnog prava EU* predstavlja krunu njegovog bavljenja međunarodnim krivičnim pravom kao disciplinom. Zapravo, čini nam se da nećemo preterati ako tu knjigu ocenimo i kao najsveobuhvatnije sistemsko delo iz međunarodnog krivičnog prava ikada objavljeno na srpskom jeziku. Međutim, osim nesumnjivo velikog značaja tog dela za razvoj

---

* Saradnik u nastavi, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Srbija, *aleksa.skundric@ius.bg.ac.rs*.

srpske međunarodnokrivičnopravne teorije, ono takođe ima i određenu praktičnu vrednost, a pogotovo za rad državnih organa u Republici Srbiji, za koje je posebnim zakonom¹ predviđeno da postupaju u odnosu na određena međunarodna krivična dela, poput Tužilaštva za ratne zločine i specijalnih odeljenja Višeg, odnosno Apelacionog suda u Beogradu. Takav svojevrsan „spoj“ teorijske i praktične orijentisanosti knjige i nije veliko iznenađenje, pogotovo kada se ima u vidu činjenica da je njen autor, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, istovremeno i sudija Ustavnog suda Republike Srbije, te u tom kapacitetu upućen i na praktična, a ne samo na teorijska pravna pitanja.

Već se na prvi pogled na sadržaj knjige vidi jedna od njenih osnovnih karakteristika – izrazita sistematičnost. Autor se, naime, potrudio da obrađenu materiju konsekventno podeli na više nivoa, odnosno celina, čime se postiže njena izuzetna preglednost. U prvom redu, ceo sadržaj je podeljen na petnaest glavnih poglavlja, koja su dalje izdvojena na više manjih odeljaka.

Prvo poglavlje nosi naziv „Pojam, osnovna načela i izvori međunarodnog krivičnog prava“. Kao što se već iz samog naslova vidi, u tom poglavlju Škulić nastoji da odgovori na neka od najapstraktnijih pitanja nauke međunarodnog krivičnog prava. U tom smislu se posebno ističe navođenje nemalog broja mogućih teorijskih shvatanja međunarodnog krivičnog prava u njegovom totalitetu i pojedinih njegovih delova, poput međunarodnog krivičnog procesnog prava. Kada je reč o načelima međunarodnog krivičnog prava, od posebnog je značaja podrobna analiza načela zakonitosti u međunarodnom krivičnom pravu i sa pravnoteorijskog i sa praktičnog aspekta (49–69).

U narednom, drugom poglavlju Škulić se bavi pravilima prostornog važenja krivičnog zakonodavstva. Naime, prema jednom, u istorijskom smislu najstarijem shvatanju pojma međunarodnog krivičnog prava, koje autor navodi i objašnjava u prvom poglavlju (35), ono se svodi upravo na ta pravila prostornog važenja krivičnog zakonodavstva.² U tom smislu je opravdano što je Škulić u ovom delu posvećenom međunarodnom krivičnom pravu u najširem smislu reči obradio i tu tematiku.

---

¹ Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine, *Službeni glasnik RS* 67/2003, 135/2004, 61/2005, 101/2007, 104/2009, 101/2011 – dr. zakon i 6/2015.

² Prema takvim shvatanjima, međunarodno krivično pravo bi, barem prema svojoj prirodi, bilo veoma slično međunarodnom privatnom pravu, budući da bi se svodilo na sistem svojevrsnih „kolizionih normi“ čiji je zadatak da odgovori na pitanje u kojim se situacijama (koje mogu imati i određene elemente inostranosti) ima primeniti krivično pravo konkretne države.

Treće poglavlje sadrži veoma interesantan i izuzetno iscrpan prikaz istorijskog razvoja međunarodnog krivičnog prava. Najpre se analizira njegova „praistorija“, sasvim retki istorijski primeri nekih suđenja koja su imala određene međunarodne elemente, da bi se potom prešlo na prve (doduše, neuspele) pokušaje uspostavljanja međunarodnog krivičnog prava kao posebne grane prava, te uporedo sa tim i prve (takođe neuspele) pokušaje međunarodnih krivičnih suđenja. Posebna pažnja je posvećena procesima u Nirnbergu i Tokiju nakon Drugog svetskog rata jer su to prva prava („uspela“) međunarodna krivična suđenja. Dalje, Škulić se bavi *ad hoc* međunarodnim krivičnim tribunalima Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, a posebno Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju,³ a centralno mesto tog dela knjige zauzima njegova kritička analiza legalnosti i legitimnosti osnivanja tog tribunala (164–177). Imajući to u vidu, pun smisao dobija i autorova osnovna teza o istorijskom razvoju međunarodnog krivičnog prava i pravosuđa – reč je o jednom nepravolinijskom razvoju, a usvajanje Rimskog statuta i osnivanje stalnog Međunarodnog krivičnog suda pre se može razumeti kao početak jedne nove tradicije međunarodnog krivičnog prava nego kao nastavak stare, u kojoj su se pred organima međunarodnog krivičnog pravosuđa gonili ili samo pripadnici u ratu poraženih država (suđenja u Nirnbergu i Tokiju) ili je takvo krivično gonjenje bilo izrazito selektivno i pristrasno (kao, na primer, u slučaju osnivanja i prakse „Haškog tribunala“).

Nakon istorije međunarodnog krivičnog prava, autor u četvrtom poglavlju prelazi na problematiku opšteg dela međunarodnog krivičnog prava.⁴ To je veoma važan deo međunarodnog krivičnog prava koji je do sada, što u samom pozitivnom pravu, što u doktrini, u većoj ili manjoj meri bio zanemaran u odnosu na neke druge delove te grane prava.⁵ Zbog toga je i više nego opravdana pažnja koju mu je Škulić u svojoj knjizi posvetio. U suštini, on je u tom poglavlju obradio sva najvažnija pitanja koja se uobičajeno obrađuju u sistemskim delima posvećenim opštem delu krivičnog (materijalnog) prava, kao što su opšti pojam (u ovom slučaju međunarodnog) krivičnog dela i

---

³ Imajući značaj koji je delovanje tog, kolokvijalno nazvanog „Haškog tribunala“ imalo na Srbiju i, uopšte, na sve zemlje bivše SFRJ, razumljiv je Škulićev metod kojim on u celoj knjizi na odgovarajućim mestima ukazuje na određena pravna rešenja (materijalnoppravna i/ili procesna) koja su postojala pred tim tribunalom. Sledstveno tome, u trećem poglavlju, koje je posvećeno istoriji međunarodnog krivičnog prava, autor obrađuje samo određena „opšta pitanja“ koja se tiču tog tribunala.

⁴ Pun naslov četvrtog poglavlja glasi „Opšta krivičnoppravna pravila odgovornosti za međunarodno krivično delo (*opšti deo* međunarodnog krivičnog prava)“.

⁵ Poput posebnog dela materijalnog prava i procesnog prava, koja su primeњivana pred konkretnim oblicima međunarodnog krivičnog pravosuđa.

njegovi sastavni elementi, oblici učestvovanja u (međunarodnom) krivičnom delu i oblici odgovornosti za (međunarodno) krivično delo, osnovi isključenja odgovornosti za (međunarodno) krivično delo⁶ i, naposljetku, pitanje kazni i (ne)zastarevanja (međunarodnih) krivičnih dela. Imajući u vidu suštinsku partikularnost međunarodnog krivičnog prava, odnosno činjenicu da na trenutnom stepenu njegovog razvoja ne postoji univerzalno međunarodno krivično pravo već onoliko „međunarodnih krivičnih prava“ koliko ima oblika međunarodnog krivičnog pravosuđa, autorova analiza se prvenstveno bavi pravilima opšteg dela krivičnog prava sadržanim u Rimskom statutu stalnog Međunarodnog krivičnog suda, kao do sada najznačajnijem obliku međunarodnog krivičnog pravosuđa. Ipak, na odgovarajućim mestima, autor s pravom ukazuje i na određena rešenja koja su postojala i u pravima nekih, sada već istorijskih oblika međunarodnog krivičnog pravosuđa te tako, primera radi, govoreći o institutu komandne odgovornosti, objašnjava i kritikuje njegovu najširu varijantu u istorijskom smislu, odnosno tzv. zajednički zločinački poduhvat koji je nastao kao plod prakse „Haškog tribunala“.

U petom poglavlju⁷ autor izdvaja određene zajedničke (opšte) karakteristike za sva konkretna međunarodna krivična dela, odnosno krivična dela koja imaju odgovarajuću međunarodnopravnu komponentu, te takođe iscrpno ukazuje na međunarodnopravni osnov regulisanja brojnih krivičnih dela u unutrašnjem pravu, poput pranja novca (član 245 KZ), povrede ravnopravnosti (član 128 KZ) itd. Potom se u šestom poglavlju⁸ posebno obrađuje piraterija, i u pravnoistorijskom smislu kao najstarije međunarodno krivično delo i u smislu pozitivnog prava Republike Srbije (član 294 KZ), ali i neka druga krivična dela protiv bezbednosti javnog saobraćaja propisana krivičnim pravom Republike Srbije.

Sedmo poglavlje nosi naslov „Krivična dela koja spadaju u nadležnost Međunarodnog krivičnog suda“. Shodno naslovu, Škulić sprovodi temeljnu analizu sva četiri krivična dela iz stvarne nadležnosti Međunarodnog krivičnog suda, što, imajući u vidu da su sva ta krivična dela veoma složena

⁶ Autor je pod taj termin, u skladu sa pozitivnim međunarodnim krivičnim pravom, podveo i osnove koji se u (evropskokontinentalnoj) doktrini označavaju kao osnovi isključenja protivpravnosti (osnovi opravdanja) i osnove koji se označavaju kao osnovi isključenja krivice (osnovi izvinjenja).

⁷ Pun naslov petog poglavlja glasi „Posebni deo međunarodnog krivičnog prava – opšte karakteristike međunarodnih krivičnih dela/krivičnih dela koja imaju odgovarajuću međunarodnopravnu komponentu“.

⁸ Pun naslov šestog poglavlja glasi „Piraterija kao najstarije/tradicionalno međunarodno krivično delo i druga srodna krivična dela protiv bezbednosti javnog saobraćaja“.

te da neka od njih imaju izrazito velik broj oblika, ne predstavlja lak posao. Pritom, svakom od njih autor najpre pristupa pravnoistorijskim metodom, da bi ih kasnije podvrgao klasičnoj dogmatskoj analizi. U osmom poglavlju⁹ knjige obrađena su međunarodna krivična dela u užem smislu, sadržana u glavi XXXIV Krivičnog zakonika Republike Srbije.¹⁰ To su krivična dela koja su komplementarna krivičnim delima propisanim Rimskim statutom. U tom smislu, izuzetak predstavlja jedino krivično delo agresivnog rata (član 386 KZ), koje se bitno razlikuje od krivičnog dela agresije propisanog Rimskim statutom, a to je posledica činjenice da Republika Srbija nije ratifikovala amandmane na Rimski statut usvojene u Kampali 2010. godine, kojima je, između ostalog, krivično delo agresije konačno bilo definisano.

Nakon obrade međunarodnih krivičnih dela u užem smislu koja su inkriminisana u unutrašnjem pravu Republike Srbije, Škulić u devetom¹¹ i desetom¹² poglavlju izdvaja i posebno analizira krivična dela rasne i druge diskriminacije (član 387 KZ) i terorizma (član 391 KZ), kao i sa njima povezana krivična dela. Osim dogmatske analize tih krivičnih dela, autor čini i svojevrsan ekskurs uporednopravnim prikazom inkriminisanja odobravanja, negiranja odnosno relevantnog minimiziranja određenih najtežih međunarodnih krivičnih dela u nemačkom pravu, konstrukcijom inkriminacije koja se kolokvijalno naziva „Aušvic laž“. Takođe, značajno je pomenuti i uvodni deo desetog poglavlja, koje se tiče terorizma, u kojem Škulić, izlažući o terorizmu uopšte, odnosno o terorizmu kao pojavi, pokazuje i zavidan stepen poznavanja kriminologije kao vanpravne krivične nauke. Konačno, u jedanaestom¹³ poglavlju se analiziraju ostala krivična dela sadržana u glavi XXXIV KZ, kao što je krivično delo trgovine ljudima (član 388 KZ).

Dvanaesto poglavlje, koje nosi naslov „Krivični postupak pred Međunarodnim krivičnim sudom“ u celini je posvećeno problematici krivične procedure pred tim, za sada prvim i jedinim, stalnim oblikom međunarodnog krivičnog pravosuđa. Konstrukcija tog krivičnog postupka, koja u sebi sadrži i elemente evropskokontinentalnog i elemente adverzijalnog (anglosak-

⁹ Pun naslov osmog poglavlja glasi „Osnovna međunarodna krivična dela sadržana u glavi XXXIV Krivičnog zakonika komplementarna odredbama Rimskog statuta“.

¹⁰ Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS* 85/2005, 88/2005 – ispr. 107/2005 – ispr. 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94//2016 i 35/2019.

¹¹ Pun naslov devetog poglavlja glasi „Rasna i druga diskriminacija kao krivično delo protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom“.

¹² Pun naslov desetog poglavlja glasi „Terorizam i druga krivična dela terorističkog karaktera u glavi XXXIV Krivičnog zakonika Srbije“.

¹³ Pun naslov jedanaestog poglavlja glasi „Druga međunarodna krivična dela u glavi XXXIV Krivičnog zakonika Srbije“.

sonskog) krivičnog postupka, zahteva posedovanje produbljenih znanja iz oblasti uporednog krivičnog procesnog prava, ukoliko se želi uhvatiti u koštac sa njenom naučnom obradom. Kvalitetom i obimom analiziranih pitanja, Škulić je pokazao da je jedan od najboljih savremenih srpskih poznavalaca upravo krivičnoprocesne komparativistike, a pogotovo da suvereno vlada ustrojstvom i sistemom adverzijalne krivične procedure.¹⁴ Sama izlaganja pravila postupka pred Međunarodnim krivičnim sudom prate sistematiku uobičajenu za udžbenike iz krivičnog procesnog prava – najpre se izlažu pravila koja spadaju u njegov opšti, a potom i pravila koja čine njegov posebni deo. U tom smislu autor najpre izlaže¹⁵ o nadležnosti Međunarodnog krivičnog suda te o osnovnim procesnim subjektima i njihovim funkcijama, a zatim prelazi na analizu pojedinih stadijuma i faza postupka. Škulić se ne libi ni da na određena rešenja iz Rimskog statuta i/ili Pravila o postupku i dokazima iznese primedbe, te tako, primera radi, kritici izlaže rešenje prema kojem je predviđeno da, osim stručnjaka za krivično pravo, kandidati za sudije Međunarodnog krivičnog suda potpuno ravnopravno mogu biti i stručnjaci iz nekih drugih oblasti međunarodnog prava koje po svojoj sadržini nisu krivičnopravne (međunarodno humanitarno pravo i međunarodno pravo ljudskih prava), budući da se od sudija Međunarodnog krivičnog suda očekuje da rešavaju pitanja krivičnopravnog karaktera (524–525). Uz to, kao još jedan primer autorove kritike aktuelnih rešenja postupka pred Međunarodnim krivičnim sudom možemo navesti ukazivanje na nedovoljnu regulisanost pitanja izricanja kazne (661–662).

U trinaestom poglavlju knjige govori se o međunarodnom krivičnom izvršnom pravu.¹⁶ To je oblast koja je, kao uostalom i krivično izvršno pravo uopšte, nepravedno zapostavljena u nauci, iako ima nesumnjiv značaj za „za-

¹⁴ Škulić je svoja znanja iz oblasti anglosaksonskog krivičnog procesnog prava posebno pokazao na primeru krivičnog procesnog prava SAD, kao danas tipičnog predstavnika adverzijalne krivičnoprocesne tradicije, koje je na sistemski način obradio u svojoj nedavno objavljenoj monografiji *Osnovi krivičnog prava Sjedinjenih Američkih Država* (2021, 242–357).

¹⁵ Na ovom mestu ukazujemo na to da je izlaganje o načelima postupka pred Međunarodnim krivičnim sudom sadržano u prvom poglavlju knjige, neposredno nakon izlaganja o načelu materijalnog međunarodnog krivičnog prava (76–102).

¹⁶ Pun naslov trinaestog poglavlja glasi „Elementi međunarodnog krivičnog izvršnog prava“.

tvaranje kruga“ krivičnopravne reakcije na kriminalitet.¹⁷ U tom smislu, Škulić izlaže i analizira još uvek donekle rudimentarna pravila međunarodnog krivičnog izvršnog prava.

Četrnaesto poglavlje, „Međunarodna krivičnopravna pomoć“, podeljeno je na četiri celine. Najpre je dat kratak osvrt na teorijska pitanja međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima, te se u tom smislu navodi njena tradicionalna teorijska podela na malu i veliku krivičnopravnu pomoć (700–701). Potom se autor bavi opštim pravilima, ali i posebnim vrstama međunarodne krivičnopravne pomoći u krivičnom pravu Republike Srbije. Nakon toga ukratko se izlaže o Interpolu i njegovoj ulozi u postupcima međunarodne krivičnopravne pomoći. Poslednja celina u tom poglavlju bavi se međunarodnom saradnjom i krivičnopravnom pomoći sa Međunarodnim krivičnim sudom.

Poslednje, petnaesto poglavlje¹⁸ posvećeno je krivičnom pravu Evropske unije kao pravu u (potencijalnom) nastajanju.¹⁹ Kao posebne celine obrađuju se osnovni zajednički krivičnopravni mehanizmi na nivou EU, delovanje Suda pravde EU u krivičnopravnoj oblasti i osnovi međunarodne krivičnopravne pomoći na nivou EU.

Osvrt na teme kojima se Škulić u ovoj knjizi bavio još jednom potvrđuje na početku izraženu konstataciju – da je to najsveobuhvatnije sistemsko delo iz oblasti međunarodnog krivičnog prava ikada objavljeno na srpskom jeziku. Sam način na koji je autor pristupio tim temama je takav da se one maksimalno približavaju čitaocu, i to ne samo onom koji je stručnjak iz oblasti krivičnog prava, već u velikoj meri i čitaocima-laicima. Naime, osim već naglašene sistematičnosti rada, Škulić piše jasnim, preciznim jezikom, bez nepotrebnih uobičajenih fraza, što njegov tekst čini prijemčivim i zanimljivim za čitanje. Kvalitetu samog rada značajno doprinosi i veoma opširna korišćena literatura, što domaća, što strana,²⁰ i nemali broj obrađenih odluka iz sudske prakse nacionalnih i međunarodnih sudova.

---

¹⁷ U literaturi se, naime, ističe da je „svrha propisivanja i izricanja krivičnih sankcija i njihovog izvršenja jedinstvena, što ukazuje na sadržinsku povezanost materijalnog (i procesnog, prim. A. Š.) i izvršnog krivičnog prava“ (Srzentić, Stajić, Lazarević 1986, 11).

¹⁸ Pun naslov petnaestog poglavlja glasi „Osnovni krivičnoprocesni/krivičnopravni mehanizmi na nivou Evropske unije i začeci krivičnog prava EU“.

¹⁹ Napominjemo da je Škulić osnovne teorijske postavke o krivičnom pravu EU, te svoj načelni stav o njima, izneo u prvom poglavlju knjige (37–38).

²⁰ Obimnosti, kvalitetu i aktuelnosti korišćene literature značajno su doprineli istraživački studijski boravci autora u u Nemačkoj, pogotovo u dva navrata (2003–2005. i 2019) na Institutu za inostrano i međunarodno krivično pravo „Maks Plank“

Iako postoje izvesne zebnje u tom pogledu, što opravdano, što neopravdano, ipak smatramo da će međunarodno krivično pravo opstati kao posebna grana prava te da će se dalje razvijati većom ili manjom brzinom²¹ te da je neophodno nastaviti sa daljom edukacijom srpskih pravnika u toj disciplini. Imajući to u vidu, čini nam se nespornim da će ovo novo, kapitalno Škulićevo delo ne samo u godinama, već i u decenijama koje dolaze predstavljati najznačajnije sredstvo za sticanje produbljenih znanja iz međunarodnog krivičnog prava.

LITERATURA

- [1] Babić, Miloš. 2011. *Međunarodno krivično pravo*. Banja Luka: Pravni fakultet u Banjoj Luci.
- [2] Srzentić, Nikola, Aleksandar Stajić, Ljubiša Lazarević. 1986. *Krivično pravo Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije – opšti deo*. 13. izdanje. Beograd: Savremena administracija.
- [3] Stojanović, Zoran. 2017. *Međunarodno krivično pravo*. 10. izdanje. Beograd: Pravna knjiga.
- [4] Škulić, Milan. 2005. *Međunarodni krivični sud: nadležnost i postupak*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- [5] Škulić, Milan. 2020. *Međunarodno krivično pravo*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- [6] Škulić, Milan. 2021. *Osnovi krivičnog prava Sjedinjenih Američkih Država*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.

---

u Frajburgu (koji je nedavno preimenovan u Institut za istraživanje kriminaliteta, bezbednosti i prava „Maks Plank“), na osnovu istraživačke stipendije, odnosno alumni programa Humboltove fondacije.

²¹ I u literaturi se konstatuje da „ostaje realna nada da će Međunarodni krivični sud daljim razvojem međunarodnog krivičnog prava postati respektabilna institucija, čije će izbegavanje svaku državu koštati bar dela njenog ugleda koji uživa u međunarodnoj zajednici“ (Stojanović 2017, 186), odnosno da je „međunarodno krivično pravo postalo samostalna pravna disciplina koja je nenadomjestiva za suzbijanje onih oblika savremenog kriminala koji ugrožavaju osnovne vrijednosti čovječanstva, a posebno onih najopasnijih kojima se države pojedinačno nisu u mogućnosti adekvatno suprotstaviti“ (Babić 2011, 27).